

Marcin Gabryś
Magdalena Marczuk-Karbownik
Tomasz Soroka

Międzynarodowa pozycja Kanady 2006–2018

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

POLITOLOGIA

Międzynarodowa pozycja Kanady 2006-2018

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Marcin Gabryś
Magdalena Marczuk-Karbownik
Tomasz Soroka

Międzynarodowa pozycja Kanady 2006–2018

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**
Łódź 2018

POLITOLOGIA

Marcin Gabryś – Uniwersytet Jagielloński, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Instytut Amerykanistyki i Studiów Polonijnych, Zakład Kanady
31-010 Kraków, Rynek Główny 34

Magdalena Marczuk-Karbownik – Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politologicznych, Katedra Amerykanistyki i Mass Mediów, 90-131 Łódź, ul. Narutowicza 59a

Tomasz Soroka – Uniwersytet Jagielloński, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Instytut Amerykanistyki i Studiów Polonijnych, Zakład Kultury Amerykańskiej
31-010 Kraków, Rynek Główny 34

RECENZENT

Iwona Wrońska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Witold Szczęśny

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Aleksandra Urzędowska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Sońta

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/VitalikRadko, tiger_barb

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

© Copyright by Authors, Łódź–Kraków 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.08360.17.0.K

Ark. wyd. 12,0; ark. druk. 12,25

ISBN 978-83-8142-443-1

e-ISBN 978-83-8142-444-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
-------	---

Rozdział 1

DOKTRYNA STEPHENA HARPERA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ KANADY W LATACH 2006–2015 – Marcin Gabryś	11
Sylwetka i korzenie intelektualne Stephena Harpera	15
Główne założenia polityki zagranicznej Stephena Harpera	19
Polityka zagraniczna jako odbicie wartości konserwatywnych	22
Studium przypadku: polityka wobec Izraela	28
Zwiększenie roli wojska w budowaniu pozycji międzynarodowej Kanady	30
Studium przypadku: wojna w Afganistanie	35
Nowe podejście do multilateralizmu	37
Studium przypadku: stosunek do Organizacji Narodów Zjednoczonych	40
Priorytetowe znaczenie zagadnień gospodarczych	43
Studium przypadku: relacje z Chińską Republiką Ludową	51
Podsumowanie	54
Abstract	57

Rozdział 2

POLITYKA ZAGRANICZNA KANADY ZA RZĄDÓW JUSTINA TRUDEAU – Tomasz Soroka	59
Justin Trudeau: rys biograficzny i profil polityczny	61
Doktryna Trudeau w polityce zagranicznej	64
Multilateralizm w polityce zagranicznej Trudeau	73
Działania na rzecz pokoju	76
Imigracja. Polityka wobec uchodźców	84

Spis treści

Polityka gospodarcza. Spory handlowe z USA	95
Podsumowanie	108
Abstract	111

Rozdział 3

EUROPA ŚRODKOWO-WSCHODNIA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ KANADY W LATACH 2014–2018 NA PRZYKŁADZIE ZAANGAŻOWANIA W DZIAŁANIA NATO, RELACJI Z UKRAINĄ ORAZ WSPÓŁPRACY Z POLSKĄ

– Magdalena Marczuk-Karbownik	113
Sankcje	116
Zaangażowanie Kanady w działania Sojuszu Północnoatlantyckiego	118
Retoryka	124
Ukraina w polityce zagranicznej Kanady	127
Współpraca gospodarcza	131
Bezpośrednia pomoc dla Ukrainy po rozpoczęciu kryzysu	132
Działania o charakterze symbolicznym i demonstracje wsparcia	134
Polska w polityce zagranicznej Kanady	136
Zarys relacji społecznych, politycznych i gospodarczych	136
Stosunki polsko-kanadyjskie w okresie rządów Stephena Harpera	141
Współpraca wobec kryzysu na Ukrainie	142
Współpraca wojskowa	147
Zmiana rządów w Kanadzie i w Polsce	149
Podsumowanie	151
Abstract	153
Bibliografia	155
Dokumenty	155
Opracowania	164
Artykuły prasowe	173
Materiały internetowe	189
O autorach	195

Wstęp

Rola Kanady w stosunkach międzynarodowych, jej pozycja w świecie powiązań, w tym także postrzeganie tego kraju przez inne państwa i organizacje międzynarodowe, od dawna stanowią przedmiot dyskursu politycznego i akademickiego. Takie debaty rzadko wychodziły jednak poza granice Kanady i tak naprawdę angażowały głównie kanadyjskich (ewentualnie amerykańskich i brytyjskich) naukowców. Na gruncie polskim polityka zagraniczna Kanady raczej sporadycznie stanowiła obiekt zainteresowania badaczy, jeśli już tak było, to głównie w ujęciu historycznym bądź z perspektywy bilateralnych relacji polsko-kanadyjskich¹. Dopiero w ostatnich latach można zaobserwować bardziej wnikliwe, systematyczne i metodyczne analizy międzynarodowej pozycji Kanady². Wynika to z coraz częstszej obecności Kanady w polskiej przestrzeni medialnej. Nie chodzi tu o to, że wcześniej międzynarodowa pozycja

¹ S. Ładyka, *Kanada. Dzieje, gospodarka, wymiana handlowa z Polską*, Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1984; M. Spaliński, *Wybrane problemy polityki wewnętrznej i zagranicznej Kanady*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1986; M. Spaliński, *Polityka zagraniczna Kanady po II wojnie światowej*, Ossolineum, Wrocław 1993; M. Madej, *Kształtowanie się odrębnej przynależności państwowej Kanady na tle zmian w statusie konstytucyjnym państwa*, [w:] A. Kiedrzyń, M. Madej, H. Nieć (red.), *Wybrane aspekty prawne obywatelstwa i problematyki imigracyjnej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Polonijne, z. 17, Kraków 1993, s. 41–117; L. Pastusiak, *Kraje odległe a jednak bliskie. Polska – Kanada 1945–1961*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002; W. Dobrzycki, *System międzyamerykański*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2002.

² M. Gabryś, *Stosunki kanadyjsko-amerykańskie w polityce premiera Pierre'a Elliotta Trudeau 1968–1984*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010; M. Bogdanowicz, *The Political Significance of Canada and the Evolution of her Role within the Politics of the United States during World War II, 1939–1945*, Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2012; T. Soroka, *Polityka zagraniczna. Kanada w globalnym systemie relacji politycznych i wojskowych*, [w:] M. Kijewska-Trembecka (red.), *Kanada na przełomie XX i XXI wieku. Polityka, społeczeństwo, edukacja*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013; T. Soroka, *Rola Kanady w transformacji Imperium Brytyjskiego. Analiza stosunków kanadyjsko-brytyjskich w okresie międzywojennym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 97–160; S. Moćkun, *Bezpieczna przystań: Kanada i Polonia kanadyjska wobec Polski i Polaków w latach 1939–1945*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa 2015.

Kraju Klonowego Liścia była nieistotna lub marginalna. W rzeczywistości Kanada odegrała ważną historyczną rolę we współtworzeniu instytucjonalnych i prawnych ram powojennego systemu międzynarodowego. Trudniej jednak było tę rolę dostrzec z polskiej perspektywy – zza żelaznej kurtyny spojrzenie na Amerykę Północną (i generalnie świat Zachodu) zdominowały Stany Zjednoczone. Dziś Kanadę łatwiej zauważyć, gdyż polityka zagraniczna prowadzona przez Ottawę w wielu punktach wyraźnie różni się od działań dyplomatycznych i politycznych Waszyngtonu. Kanada jest widoczna i ważna, gdy wspiera i promuje globalnie takie wartości społeczne, jak tolerancja, prawa człowieka, demokracja, wolności obywatelskie, równość płci, prawa mniejszości seksualnych, etnicznych i religijnych czy przeciwdziałanie kryzysom humanitarnym. Wszystkie te elementy razem, ale i każdy z osobna, mogą być interesującymi i inspirującymi tematami badań politologicznych.

Prezentowana monografia stara się wypełnić lukę w polskojęzycznej literaturze naukowej na temat roli, pozycji i tożsamości międzynarodowej współczesnej Kanady. Książka omawia wybrane zagadnienia kanadyjskiej polityki zagranicznej, które determinują miejsce Kanady w systemie stosunków międzynarodowych i postrzeganie jej przez innych aktorów sceny globalnej. Autorzy skupiają się na analizie polityki zewnętrznej Kraju Klonowego Liścia w okresie rządów premiera Stephena Harpera z Partii Konserwatywnej (2006–2015) oraz pierwszych trzech lat rządów Justina Trudeau z Partii Liberalnej (2015–2018). Publikacja rekonstruuje najważniejsze elementy polityki zagranicznej, głównie w tych sferach, w których obaj wspomniani politycy zapowiadali i/lub przeprowadzili największe zmiany. Autorzy zwracają szczególną uwagę na sposób doboru priorytetowych pól aktywności międzynarodowej przez Ottawę oraz starają się ocenić skuteczność podejmowanych działań.

Prace nad książką zakończyły się w sierpniu 2018. Jednakże w rozdziałach II i III, w przypisach oznaczonych nagłówkiem „Aktualizacja”, znajdują się krótkie informacje na temat najważniejszych wydarzeń, które nastąpiły w czasie redagowania tekstu, tj. od sierpnia do końca grudnia 2018 r.

W ramach pierwszego rozdziału, poświęconego analizie polityki zagranicznej w latach 2006–2015, przedstawiono cztery podstawowe założenia doktryny Stephena Harpera. Najważniejsze z nich to: a) polityka zagraniczna powinna stanowić odbicie wartości i interesów wyborców o poglądach konserwatywnych oraz samego premiera i służyć budowaniu specyficznie postrzeganego przez tę grupę patriotyzmu kanadyjskiego; b) dążenie do wzmocnienia znaczenia sfery militarnej w budowaniu pozycji międzynarodowej Kanady; c) redefinicja stosunku Ottawy do globalnych instytucji multilateralnych; d) przyznanie pierwszeństwa ekonomicznemu wymiarowi polityki zagranicznej, w szczególności handlowi międzynarodowemu i eksportowi surowców naturalnych.

Rozważania teoretyczne w tej części książki uzupełniają studia przypadków, które na konkretnych przykładach ilustrują praktykę działań dyplomatycznych Harpera.

Rozdział drugi koncentruje się na omówieniu współczesnej kanadyjskiej polityki zagranicznej, prowadzonej przez rząd Justina Trudeau. Krytycznej analizie poddane zostały zapowiedzi Trudeau z kampanii wyborczej z 2015 r., dotyczące odbudowy nadszarpniętej rządami Harpera reputacji międzynarodowej Kanady i powrotu kanadyjskiej polityki zagranicznej na tradycyjne tory multilateralizmu oraz promocji kompromisowości i otwartości w stosunkach międzynarodowych. Zapowiedzi te skonfrontowane zostały z realnymi działaniami rządu Trudeau na arenie światowej. W części tej zaprezentowane zostały zarówno główne założenia teoretyczne doktryny Trudeau, jak i praktyczna jej realizacja w takich sferach polityki zewnętrznej, jak: działalność Kanady na forach multilateralnych organizacji międzynarodowych, zwłaszcza w kontekście działań na rzecz pokoju, polityka imigracyjna i stosunek do uchodźców, bilateralne stosunki gospodarcze z USA.

Trzeci rozdział skupia się na omówieniu polityki Kanady wobec regionu Europy Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy i Polski. Budowane na nowo po zakończeniu zimnej wojny relacje polityczne i gospodarcze Ottawy z Warszawą oraz Kijowem zostały zintensyfikowane po aneksji Krymu przez Federację Rosyjską w marcu 2014 r. Zbliżenie z Polską, różnorodne wsparcie dla Ukrainy, większa aktywność w ramach NATO były formami zaangażowania się Kanady w sprawę regionu. W tej części ukazano, iż wydarzenia na Ukrainie i agresywna polityka Kremla pozwoliły Ottawie realizować główne założenia doktryny Harpera: wzmocnienie pozycji międzynarodowej Kanady poprzez zwiększoną aktywność dyplomatyczną, manifestację gotowości użycia potencjału militarnego oraz stanowczą postawę antyrosyjską. Na przykładzie działań podjętych wobec wydarzeń na wschodzie Europy przedstawiono różnice w sposobie prowadzenia polityki zagranicznej przez rząd Justina Trudeau po 2015 r.

Mamy nadzieję, że zaproponowane przez Autorów wieloaspektowe spojrzenie na politykę zagraniczną Kanady pozwoli z jednej strony na pełniejsze zrozumienie specyfiki miejsca i roli Kanady w świecie dynamicznie zmieniających się powiązań globalnych, a z drugiej – będzie stanowiło źródło inspiracji do bardziej wnikliwych i pogłębionych badań nad pozostającą w „cieniu” Stanów Zjednoczonych Kanadą.

ROZDZIAŁ 1

DOKTRYNA STEPHENA HARPERA W POLITYCE ZAGRANICZNEJ KANADY W LATACH 2006–2015

Marcin Gabryś
Uniwersytet Jagielloński

Okres sprawowania władzy przez premiera Stephena Harpera (2006–2015) pozostaje obiektem ożywionej dyskusji naukowców, publicystów i praktyków, m.in. dyplomatów. Większość uczestników tej debaty zgadza się, że rządy pierwszego przywódcy zjednoczonej Partii Konserwatywnej doprowadziły do transformacji kanadyjskiej polityki zagranicznej, w efekcie czego wizerunek Kraju Klonowego Liścia na świecie zmienił się¹. Już jednak ocena kierunku tych zmian pozostaje przedmiotem sporu. Z biegiem lat ta różnica doprowadziła do powstania głębokiego podziału w dyskusji nad spuścizną Harpera, w której skala ocen waha się od afirmacji po całkowitą krytykę strategii i decyzji podejmowanych przez przywódcę Partii Konserwatywnej. Po jednej stronie znajdują się zwolennicy Harpera – na przykład profesor John Kirton z University of Toronto – którzy chwalał byłego premiera, nazywając go „szybko uczącym się politykiem” i „globalnym liderem”, który był w stanie zachować osobistą kontrolę nad procesami decyzyjnymi w polityce zagranicznej, a także potrafił „narzucić innym własne poglądy na sprawy międzynarodowe”². Po drugiej stronie ułożone jest liczniejsze grono krytyków, składające się z byłych polityków: premierów, ministrów spraw zagranicznych, wysokich rangą urzędników, specjalistów zajmujących się polityką zagraniczną czy obronną, a także dziennikarzy, którzy widzą same negatywne skutki rządów Harpera. Na przykład były premier i minister spraw zagranicznych Joe Clark twierdził w 2013 r., że reputacja Kraju Klonowego Liścia oparta na „cichej i konstruktywnej dyplomacji” jest niszczone przez zachowania godne „tchórzliwego łobuza”, a „Kanada więcej mówi, niż robi, nasz ton jest niedojrzały – głośny, pewny, pełen entuzjazmu, wojowniczy, hałaśliwy i wściekły”³. Z kolei dla byłego dyplomaty Paula Heinbeckera polityka Harpera była efektem „ciasnej wizji i ograniczonych ambicji”, jej cele „zostały oddestylowane z kanadyjskich wartości i interesów”, co

¹ Zob. J. Clark, *How We Lead: Canada in a Century of Change*, Toronto 2013; R. Paris, *Are Canadians Still Liberal Internationalists? Foreign Policy and Public Opinion in the Harper Era*, „International Journal” 2014, vol. 69, no. 3, s. 274–307; J. Ibbitson, *The Big Break: The Conservative Transformation of Canada’s Foreign Policy*, Centre for International Global Innovation CIGI, Waterloo 2014, vol. 29, no. 7, [online], (dostęp 4.12.2017).

² J. Kirton, *Harper’s „Made in Canada” Global Leadership*, [w:] A.F. Cooper, D. Rowlands (red.), *Canada Among Nations, 2006: Minorities and Priorities*, Montreal 2006, s. 34–57. Zob. też D.H. Burney, F.O. Hampson, *Brave New Canada: Meeting the Challenge of a Changing World*, McGill-Queen’s University Press, Montreal–Kingston 2014.

³ J. Clark, *How We Lead: Canada in a Century of Change...*, s. 100.

spowodowało obniżenie pozycji Kanady w świecie⁴. Mark MacKinnon pisał w „Globe and Mail”, że dla „wielu osób za granicą [...] słowo ‘Kanada’ po dziewięciu latach rządów konserwatystów brzmi inaczej”⁵.

Zmianę wizerunku tego państwa można zauważyć również na arenie międzynarodowej, obserwując określenia używane przez zagraniczną prasę przed zakończeniem rządów Harpera i po nim. Na przykład w 2003 r. brytyjski tygodnik „Economist” określał Kanadę jako „całkiem fajną”⁶. Na kolejne pozytywne opinie w tej gazecie Kanadyjczycy musieli czekać aż do 2016 r., gdy zyskali przydomek „ostatnich liberałów”⁷. W międzyczasie Kraj Klonowego Liścia opisywano jako „pasażera na gapę”, a jego przywódcę jako „politycznego drapieżnika”⁸.

Ocena osiągnięć premiera Harpera pozostaje do dzisiaj wysoce zideologizowana i rzadko ma obiektywny charakter. Wśród jego apologetów najwyraźniejsze jest grono głęboko konserwatywnych działaczy i naukowców, którzy po wielu latach uzyskali głos na scenie politycznej Kanady. Jednocześnie wiele z krytycznych opinii wynika nie tyle z różnicy w spojrzeniu na fundamenty, na których Stephen Harper oparł swoją politykę zagraniczną, ale z negatywnej oceny retoryki, jaka towarzyszyła poszczególnym decyzjom. Elementem, który podsycił tę zideologizowaną debatę, były kroki podjęte przez rząd Harpera zmierzające do delegitimizacji tradycyjnego konsensusu dotyczącego głównych kierunków kanadyjskiej polityki zagranicznej, czyli tzw. liberalnego internacjonalizmu⁹. Od II wojny światowej wiele elementów polityki zagranicznej traktowano bowiem jako filary tak dobrze służące realizacji interesów narodowych, wzmocnieniu pozycji międzynarodowej Kanady i promocji wartości, że ukształtowała się opinia, iż nie powinny one być w żaden sposób modyfikowane przez polityków, nawet w sytuacji, gdy władzę przejmowała inna partia. Konsensus ten obejmował między innymi członkostwo w instytucjach

⁴ P. Heinbecker, *Foreign Posturing How Does Harper’s Foreign Policy Stack Up?*, „Literary Review of Canada”, 09.2015, [online], (dostęp 20.12.2016).

⁵ M. MacKinnon, *Harper’s World: Canada’s New Role on the Global Stage*, „Globe and Mail”, 28.09.2015, [online], (dostęp 4.11.2016).

⁶ *Peace, Order and Rocky Government*, „Economist”, 1.12.2005, [online], (dostęp 2.03.2010).

⁷ *The Last Liberals*, „Economist”, 29.10.2016, [online], (dostęp 10.11.2016).

⁸ *Strong, Proud and Free-riding*, „Economist”, 12.09.2015, [online], (dostęp 23.12.2016); *Stephen Harper. The Political Predator*, „Economist”, 13.09.2014, [online], (dostęp 3.12.2016).

⁹ Niechęć do spuścizny Partii Liberalnej była tak silna, że konserwatywni politycy unikali nawet stosowania słowa „liberalny”, a jeżeli pojawiało się ono w ich wypowiedziach, to niemal wyłącznie w sensie negatywnym. R. Paris, *Are Canadians Still...*, s. 284; A. Chapnick, *A Diplomatic Counter-Revolution: Conservative Foreign Policy, 2006–11*, „International Journal” 2011, vol. 67, no. 1, s. 137.

międzynarodowych, które – jak sądzono – zwiększały wpływ Kanady w świecie¹⁰. Jeszcze ważniejsze było wsparcie dla prawa międzynarodowego i innych norm współpracy międzynarodowej. Zasady te były uznawane za kluczowe dla funkcjonowania gospodarki Kraju Klonowego Liścia, w znacznym stopniu opartej na handlu z innymi państwami. Kanadyjska wizja bezpieczeństwa międzynarodowego obejmowała także wsparcie dla zasady pokojowego rozstrzygnięcia sporów i dążenia do kompromisu. Takie postępowanie było często przedstawiane w kontekście funkcjonowania społeczeństwa wielokulturowego jako odbicie dominujących w nim wartości¹¹. Ten punkt widzenia został zinternalizowany przez niemal całe spektrum polityczne. Joe Clark argumentował w swojej książce *How We Lead*, że taka strategia pomogła zbudować pozycję Kanady jako „rzetelnego, szanowanego i odpowiedzialnego” globalnego partnera, który posiada „koncentryczne sfery wpływu na takie kwestie, jak obrona, pomoc rozwojowa, postępowania pojednawcze, aż po handel”¹². Nic więc dziwnego, że każda decyzja, aby wyjść poza ten utarty schemat była – i nadal pozostaje – odbierana jako działanie wysoce kontrowersyjne.

Program, którego realizację Stephen Harper rozpoczął w 2006 r., był świadomą próbą „wyrwania” Kanady z roli średniego mocarstwa (*middle power*) i uczynienia z niej poważniejszego gracza na arenie międzynarodowej. Strategia ta wymagała zmiany elementów, które dotychczas identyfikowały pozycję i rolę Kraju Klonowego Liścia na arenie międzynarodowej. Potrzebowała także innego niż dotychczas akcentowania interesów i wartości, a także zasad prowadzenia polityki zagranicznej. Podstawą nowego programu stało się połączenie realizmu z koncentracją działań na wybranych sferach aktywności międzynarodowej, w których Kanada miała stać się – a przynajmniej dążyć do tego – światowym liderem. Wybór kilku jasno artykułowanych priorytetów w dużo większym stopniu niż dotychczas miał być podyktowany egoistycznymi motywami, a czasem również wynikać z kalkulacji wyborczej. Kanada wypełniająca rolę „odważnego wojownika, współczującego sąsiada i odpowiedzialnego

¹⁰ Zgodnie z definicją profesora Kima Richarda Nossala, liberalny internacjonalizm składa się z 5 elementów: 1) stałego zajmowania odpowiedzialnej i konstruktywnej roli w zarządzaniu konfliktami międzynarodowymi; 2) wsparcia dla multilateralizmu we współpracy międzynarodowej; 3) konstruktywnego zaangażowania w działalność organizacji międzynarodowych; 4) wykorzystywania „zasobów krajowych dla systemu jako całości”; 5) podkreślenia znaczenia prawa międzynarodowego. K.R. Nossal, *The Liberal Past in the Conservative Present: Internationalism in the Harper Era*, [w:] H.A. Smith, C.T. Sjolander (red.), *Canada in the World: Internationalism in Canadian Foreign Policy*, Oxford University Press, Don Mills ON 2013, s. 21–35.

¹¹ R. Paris, *Are Canadians Still...*, s. 274–275.

¹² J. Clark, *How We Lead...*, s. 98.

partnera” miała jednak bronić „prawdziwych kanadyjskich wartości”, które w opinii Harpera były dotychczas porzucane na rzecz realizacji „wąskich interesów biznesowych”¹³. Strategia wprowadzenia w Kanadzie neokonserwatywnej wizji polityki zagranicznej¹⁴ oznaczała konieczność przeprowadzenia zmian na niespotykaną do tej pory skalę. Dziennikarz John Ibbitson podsumował je następująco:

To, co było elitarne, stało się populistyczne; to, co było [oparte o] wielostronność, zamieniło się w pewność siebie; to, co było współpracą, stało się konfrontacją; to, co było polityką zagraniczną, przekształciło się w rozszerzenie polityki wewnętrznej; to, co było *peacekeepingiem*, pomocą zagraniczną, bezpieczeństwem zbiorowym [...], stało się bezustannym skupieniem na porozumieniach handlowych¹⁵.

Z tej perspektywy szok doznany przez dotychczas funkcjonujące w Kanadzie liberalne elity nie może więc dziwić, ale jednocześnie trudno też zgodzić się ze wszystkimi głosami krytycznymi wobec działań Stephena Harpera. Rekonstrukcja głównych elementów polityki zagranicznej konserwatywnego premiera prowadzi bowiem do zaskakujących konstatacji wskazujących nie tylko na celność wielu jego założeń, koherentność programu, a także podobieństwo wielu, zdawałoby się nowych elementów strategii do decyzji poprzedników. Aby w pełni zrozumieć doktrynę polityki zagranicznej Stephena Harpera, należy rozpocząć od naszkicowania korzeni politycznych jej twórcy.

Sylwetka i korzenie intelektualne Stephena Harpera

Stephen Harper urodził się 30 kwietnia 1959 r. jako pierwszy z trzech synów Margaret i Josepha Harperów. Wychował się w Leaside na wschodnich przedmieściach Toronto. Jak podkreśla John Ibbitson, autor biografii premiera, wychowanie na suburbiach ukształtowało zestaw wartości, którymi kierował

¹³ K. Whyte, *In Conversation: Stephen Harper*, „Maclean’s”, 5.07.2011, [online], (dostęp 17.12.2012) ; *Stand Up for Canada: Conservative Party of Canada federal election platform 2006*, 2006, [online], (dostęp 10.12.2016). Zob. też I. McKay, J. Swift, *Warrior Nation: Rebranding Canada in an Age of Anxiety*, Between the Lines, Toronto 2012.

¹⁴ Kim Richard Nossal uważa, że polityka Harpera nie spełniała wszystkich założeń konserwatywnej polityki zagranicznej, którą definiował jako zawierającą takie elementy, jak: wsparcie dla porządku międzynarodowego, mniejsze zaufanie do instytucji multilateralnych, wspólnotę wartości z USA i Wielką Brytanią, a także priorytetowe traktowanie interesu narodowego. K.R. Nossal, *Primat der Wahlurne: Explaining Stephen Harper’s Foreign Policy*, s. 6–7, [online], (dostęp 12.04.2016).

¹⁵ J. Ibbitson, *The Big Break...*, s. 5.

się w działalności politycznej. Młody Harper, reprezentant pokolenia *baby boom*, głęboko odczuł m.in. problemy związane z wysoką inflacją, fiaskiem polityki *détente*, a także kryzysami naftowymi z lat 70. XX w. Na jego poglądy oddziaływała również introwertyczna postawa ojca, ostrożnie dobierającego przyjaciół i nieufnego w stosunku do obcych. Joseph Harper, księgowy w firmie Imperial Oil, zaszczerpił synowi także konieczność kierowania się w życiu zasadami moralnymi¹⁶. Ukształtował również inną z podstawowych cech charakteru przyszłego premiera, czyli nieustępliwość i trwanie i przy swoim zdaniu.

Harper ukończył ekonomię na uniwersytecie w Calgary, który stał się jego *alma mater* po przerwanych studiach na University of Toronto i przeprowadzce na zachód Kanady. W tej części Kraju Klonowego Liścia przyszły premier spędził całe dorosłe życie. W czasie studiów poglądy Harpera uległy ostatecznemu ukształtowaniu. Dużą rolę odegrał kontakt z konserwatywnymi ideami dominującymi wśród kadry profesorskiej University of Calgary. Poglądy, takie jak konieczność zmniejszenia rządu, ochrona kompetencji należących do poszczególnych prowincji, obniżenie podatków czy zwiększenie sfery wolności przy jednoczesnym powiększeniu odpowiedzialności osobistej, znajdowały się blisko amerykańskiego libertarianizmu¹⁷ i odróżniały idee grona naukowego uczelni z Calgary od dominujących trendów we wschodniej Kanadzie. Na ukształtowanie podglądów Harpera w polityce zagranicznej miały również wpływ wydarzenia międzynarodowe, w szczególności tzw. konserwatywna rewolucja w USA i Wielkiej Brytanii, związana z wyborami Ronalda Reagana i Margaret Thatcher.

Pierwsze doświadczenia polityczne Stephen Harper zdobył, krótko angażując się w okresie nauki w szkole średniej w działalność Klubu Młodych Liberalów (Young Liberals Club). Do zainteresowania polityką powrócił dopiero w czasie studiów, a formacyjny charakter miała praca dla Fredericka Jamesa (Jima) Hawkesa, posła do Izby Gmin z ramienia Partii Postępowo-Konserwatywnej na początku lat 80. Wiązała się ona jednak z głębokim rozczarowaniem tą partią i powrotem na zachód Kanady. Tam Harper zaangażował się w konsolidację nowych ruchów na kanadyjskiej prawicy i został jednym z głównych doradców Prestona Manninga, założyciela i lidera Partii Reform. Zajmował się m.in. konstruowaniem programu wyborczego w 1988 r. i był współodpowiedzialny za powstanie hasła „Zachód chce się dołączyć” (*the West wants in*), symbolicznego

¹⁶ J. Ibbitson, *Stephen Harper*, Signal, Toronto 2015, s. 3–4; R. MacGregor, *Tracing the Prime Minister's Family Tree*, „Globe and Mail”, 25.05.2009, [online], (dostęp 19.04.2018).

¹⁷ Zob. więcej na ten temat M. Modrzejewska, *Libertariańskie koncepcje jednostki i państwa we współczesnej amerykańskiej myśli politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

wyrazu zjawiska osamotnienia zachodu (*western alienation*)¹⁸. Z ramienia Partii Reform Harper uzyskał mandat do Izby Gmin w 1993 roku¹⁹. Po jednej kadencji rozstał się jednak z parlamentem i zaangażował się w działalność Narodowej Koalicji Obywateli (National Citizens Coalition) – organizacji zajmującej się lobbingiem, której został wkrótce szefem. Harper nie przestał jednak działać w kierunku przewyciężenia podziałów w ramach ruchu konserwatywnego. Krokiem w tym kierunku było przekształcenie regionalnej Partii Reform w ogólnokrajowy Sojusz Kanadyjski w 2000 r. Dwa lata później Harper odebrał Manningowi przywództwo w nowym ruchu, a zdobycie mandatu poselskiego pozwoliło mu na uzyskanie stanowiska lidera opozycji i rozpoczęcie rozmów zjednoczeniowych z Peterem MacKayem, przewodniczącym Partii Postępowo-Konserwatywnej. W 2003 r. Harper zdołał doprowadzić do podpisania porozumienia, dzięki któremu utworzono Partię Konserwatywną (Conservative Party of Canada), a następnie wygrać wybory na jej przewodniczącego. W 2006 r. Kanadyjczycy zdecydowali zaś, że Harper ma stanąć na czele gabinetu, co oznaczało przełamanie trzynastoletniej dominacji Partii Liberalnej.

Warto podkreślić, że gdy Stephen Harper obejmował urząd premiera, był stosunkowo słabo obeznany z problematyką międzynarodową. Nie tylko nie interesował się stosunkami międzynarodowymi, ale niewiele razy opuszczał terytorium Kanady. Doświadczenie na polu polityki zagranicznej zdobywał więc już w czasie sprawowania władzy. Po latach otwarcie przyznał, że najbardziej zaskoczyło go „nie tylko to, jak ważne są sprawy zagraniczne, ale że w rzeczywistości stały się one niemal wszystkim”²⁰.

Istotną kwestią jest również fakt, że program polityczny Harpera został ukształtowany pod wpływem wartości i zasad, które różniły się od tych wcześniej reprezentowanych na scenie politycznej Kanady przez ruch konserwatywny. Harperowi bliżej było do neokonserwatyizmu amerykańskiego, który stanowił zaplecze intelektualne prezydenta George’a W. Busha, niż do tradycyjnego konserwatyizmu kanadyjskiego, którego zwolenników nazywano „czerwonymi torysami” (*Red Torries*)²¹. Neokonserwatyści kanadyjscy – zwani również „niebieskimi torysami” (*Blue Torries*) – swoimi korzeniami sięgali

¹⁸ Zob. więcej na ten temat M. Gabryś, *Polityka wewnętrzna Kanady. Patriacja konstytucji, Quebec, rdzenni mieszkańcy*, [w:] M. Kijewska-Trembecka (red.), *Kanada na przełomie XX i XXI wieku...*, s. 70–74.

¹⁹ Mandat poselski uzyskał w okręgu Calgary West w 1993 r., wygrywając ze swoim dawnym szefem Jimem Hawkesem. A. McIntosh, *Stephen Harper*, „Canadian Encyclopedia”, 18.01.2012, [online], (dostęp 20.12.2016).

²⁰ K. Whyte, *In Conversation: Stephen Harper...*

²¹ Taką ocenę Stephena Harpera przedstawiał między innymi amerykański magazyn „Foreign Policy”, który w 2015 r. nazywał premiera Kanady „wyznawcą” i „ostatnim

do odmiennej gospodarki zachodniej Kanady i czerpali z tradycji partii protestu, które największy sukces odnosiły na preriach²². Jak zaznacza Brooke Jeffrey, wersja konserwatyzmu dominująca na zachodzie Kanady mocniej podkreślała takie wartości, jak władza (*authority*), lojalność, sprawiedliwość niż dominujące wcześniej w Kraju Klonowego Liścia liberalne wartości, jak współczucie, tolerancja i kompromis. Konserwatyści „byli przygotowani do wykorzystania władzy państwa do wprowadzenia porządku, wymierzania kar, a także do zajęcia sztywnej postawy moralnej w kraju i za granicą”²³. Dla neokonserwatystów liberalizm społeczny był zagrożeniem dla rodziny i tradycyjnego społeczeństwa. Warto również pamiętać, że choć w czasie sprawowania funkcji publicznych Harper nie obnosił się z przynależnością religijną, to jednak część komentatorów wskazywało na wpływ wartości obecnych w nurcie ewangelickiego protestantyzmu na postawę premiera²⁴. Światopogląd polityczny Stephena Harpera był więc swoistym połączeniem liberalnego i wolnorynkowego podejścia do gospodarki z konserwatywnymi wzorcami społecznymi²⁵.

To z perspektywy takiego zestawu wartości Harper krytykował dominujące w Kanadzie w XX w. elity polityczne i prowadzoną przez nie politykę zagraniczną w ramach liberalnego internacjonalizmu. W 2003 r., przemawiając w parlamencie w czasie debaty na temat poparcia dla amerykańskiej operacji wojskowej w Iraku, wskazywał, że „współcześni liberałowie” są zaślepieni „relatywizmem moralnym, neutralnością i równoważnością moralną”. Oskarżał wtedy liberalne elity Kanady o „brak chęci walki”, brak zrozumienia „natury wroga”, pomimo tego że „bin Ladenowie i Husajnowie [...] ucieleśniają w ekstremalnej formie wszystko, czemu lewica postanowiła się przeciwstawiać:

neokonserwatystą”. M. Bondy, *The Last Neocon*, „Foreign Policy”, 2.09.2015, [online], (dostęp 20.10.2017).

²² Przykładem może być powstała w latach 30. XX w. Partia Kredytu Społecznego (Social Credit Party).

²³ B. Jeffrey, *Dismantling Canada: Stephen Harper's New Conservative Agenda*, Queen's University Press, Montreal–Kingston 2015, s. 7.

²⁴ Stephen Harper wraz z żoną Laureen są członkami kościoła o nazwie Chrześcijański i Misyjny Sojusz (Christian and Missionary Alliance), jednej z kanadyjskich denominacji protestanckich. P.C. Merkley, *Reversing the Poles: How the Pro-Israeli Policy of Canada's Conservative Government May Be Moving Jewish Voters from Left to Right*, „Jewish Political Studies Review” 2011, vol. 23, no. 1/2, s. 39.

²⁵ Harper inspirował się dziewiętnastowieczną myślą ojców konfederacji kanadyjskiej, przede wszystkim dorobkiem Johna A. Macdonalda, który łączył elementy liberalizmu oraz konserwatyzmu. K. Boessenkool, *How Harper's Philosophy Transformed Canada for the Better*, „Policy Options” 2015, [online], (dostęp 4.04.2016).

fundamentalizm, faszystowski nacjonalizm, mizoginizm i bigoterię²⁶. Celem działalności politycznej Stephena Harpera stały się więc transformacja dominujących wartości w życiu politycznym i przesunięcie Kanady w kierunku wyznaczanym przez ideały konserwatywne. Taka operacja miała również zapewnić Partii Konserwatywnej możliwość rządzenia przez następne dekady. Choć większość autorów kanadyjskich, analizując zmiany w polityce wewnętrznej, wskazuje na nieskuteczność prób przesunięcia Kanady na prawą stronę spektrum politycznego, to wydaje się, że w polityce zagranicznej stopniowe i drobne, a czasami gwałtowne i znaczące zmiany składające się na doktrynę Harpera okazały się zaskakująco długotrwałe²⁷.

Główne założenia polityki zagranicznej Stephena Harpera

Do dzisiaj pozostaje kwestią dyskusyjną, czy wizja polityki zagranicznej premiera Stephena Harpera może być nazwana doktryną. Wielu obserwatorów zarzuca jej bowiem niedociągnięcia w zakresie struktury logicznej, co przekłada się na luki w kompleksowej wizji roli, jaką powinna Kanada odgrywać w świecie²⁸. W dużym stopniu zarzuty te wynikają z faktu, że założenia polityki zagranicznej Kanady w okresie 2006–2015 nie mogą być rekonstruowane w toku analizy samych dokumentów rządowych. Niezbędne jest sięgnięcie do zawartości publicznych wystąpień Harpera i jego ministrów. Wynika to z faktu, że rząd Partii Konserwatywnej nie zadeklarował oficjalnego programu polityki zagranicznej. Przez prawie dekadę sprawowania władzy gabinet Harpera przygotowywał niewiele dokumentów dotyczących stosunków międzynarodowych. Większość skoncentrowana była na handlu: *Zdobywanie globalnej przewagi* (Seizing Global Advantage) z 2008 r.²⁹, *Gospodarczy plan*

²⁶ S. Harper, *Rediscovering the Right Agenda*, "Citizens Centre Report Magazine", s. 75, [online], (dostęp 10.06.2003).

²⁷ Próba zmiany dominującej narracji historycznej była przedmiotem znaczącego zainteresowania naukowców kanadyjskich (m.in. Yves'a Frenette'a czy Adama Chapnicka). Zob. więcej M. Gabryś, *Canada's Politics of Memory during Stephen Harper's Terms in Office*, [w:] A. Branach-Kallas, N. Strehlau (red.), *Re-imagining the First World War?: new perspectives in Anglophone literature and culture*, Cambridge 2015, s. 269–286.

²⁸ Ta uwaga jest widoczna na przykład w tezie postawionej w 2011 r. przez Allana Ho i Justina Mohammeda o braku „nadrzędnego kierunku polityki”. A. Ho, J. Mohammed, *Diplomacy – A Canadian Foreign Policy Review 2011*, Ottawa 2011, [online], (dostęp 20.12.2017).

²⁹ *Seizing Global Advantage, a Global Commerce Strategy for Securing Canada's Growth & Prosperity*, 2008, [online], (dostęp 12.03.2017).